

ANNALES

Anali za istrske in mediteranske študije
Annali di Studi istriani e mediterraneei
Annals for Istrian and Mediterranean Studies
Series Historia et Sociologia, 29, 2019, 2





ANNALES

Anali za istrske in mediteranske študije
Annali di Studi istriani e mediterranee
Annals for Istrian and Mediterranean Studies

Series Historia et Sociologia, 29, 2019, 2

ISSN 1408-5348 (Tiskana izd.)
ISSN 2591-1775 (Spletna izd.)

UDK 009

Letnik 29, leto 2019, številka 2

**UREDNIŠKI ODBOR/
COMITATO DI REDAZIONE/
BOARD OF EDITORS:**

Roderick Bailey (UK), Simona Bergoč, Furio Bianco (IT), Alexander Cherkasov (RUS), Lucija Čok, Lovorka Čoralić (HR), Darko Darovec, Goran Filipi (HR), Devan Jagodic (IT), Vesna Mikolič, Luciano Monzali (IT), Aleksej Kalc, Avgust Lešnik, John Martin (USA), Robert Matijašić (HR), Darja Mihelič, Edward Muir (USA), Vojislav Pavlović (SRB), Peter Pirker (AUT), Claudio Povolito (IT), Marijan Premović (ME), Andrej Rahten, Vida Rožac Darovec, Mateja Sedmak, Lenart Škof, Marta Verginella, Špela Verovšek, Tomislav Vignjević, Paolo Wulzer (IT), Salvator Žitko

**Glavni urednik/Redattore capo/
Editor in chief:**

Darko Darovec

**Odgovorni urednik/Redattore
responsabile/Responsible Editor:**

Salvator Žitko

Uredniki/Redattori/Editors:

Urška Lampe, Gorazd Bajc

**Gostujoča urednica/Editore ospite/
Guest Editor:**

Klara Šumenjak

Prevajalci/Traduttori/Translators:

Petra Berlot (it.)

**Oblikovalec/Progetto grafico/
Graphic design:**

Dušan Podgornik, Darko Darovec

Tisk/Stampa/Print:

Založništvo PADRE d.o.o.

Založnika/Editori/Published by:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper / *Società storica del Litorale - Capodistria*© / Inštitut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja / *Institute IRRIS for Research, Development and Strategies of Society, Culture and Environment* / *Istituto IRRIS di ricerca, sviluppo e strategie della società, cultura e ambiente*©

**Sedež uredništva/Sede della redazione/
Address of Editorial Board:**

SI-6000 Koper r/Capodistria, Garibaldijeva/Via Garibaldi 18
e-mail: annaleszdjp@gmail.com, **internet:** <http://www.zdjp.si/>

Redakcija te številke je bila zaključena 30. 6. 2019.

**Sofinancirajo/Supporto finanziario/
Financially supported by:**

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS), Mestna občina Koper, Luka Koper d.d.

Annales - Series Historia et Sociologia izhaja štirikrat letno.

Maloprodajna cena tega zvezka je 11 EUR.

Naklada/Tiratura/Circulation: 300 izvodov/copie/copies

Revija *Annales, Series Historia et Sociologia* je vključena v naslednje podatkovne baze / *La rivista Annales, Series Historia et Sociologia* è inserita nei seguenti data base / *Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:* Clarivate Analytics (USA); Arts and Humanities Citation Index (A&HCI) in/and Current Contents / Arts & Humanities; IBZ, Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur (GER); Sociological Abstracts (USA); Referativnyi Zhurnal Viniti (RUS); European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS); Elsevier B. V.: SCOPUS (NL).

Vsi članki so v barvni verziji prosto dostopni na spletni strani: <http://www.zdjp.si>.
All articles are freely available in color via website <http://www.zdjp.si>.

VSEBINA / INDICE GENERALE / CONTENTS

Andrejka Žejn: Znani in neznani
dialektolog Karel Štrekelj 171
Il dialettologo conosciuto e sconosciuto
Karel Štrekelj
The (Un)known Dialectologist
Karel Štrekelj

Januška Gostenčnik: Morphological
Alternations in the Local Dialect of
Ravnice (SLA T411) from Slavic
Comparative Perspective 187
Alternazioni morfonologiche della parlata del
luogo di Ravnice (SLA T411) dalla prospettiva
comparativa slava
Oblikoglasne premene v krajevnem govoru
Ravnic (SLA T411) s primerjalnega
slovanskega vidika

Jožica Škofic: Ziljsko narečje
v Ratečah na Gorenjskem
(SLA T008) 203
Il dialetto Zegliano a Rateče nella regione
della Gorenjska (SLA T008)
Ziljsko (Gailtal) Dialect at Rateče,
Upper Carniola (SLA T008)

Tjaša Jakop: Slovenski kraški
govor Sovodenj ob Soči 215
La parlata carsica Slovena di Savogna d'Isonzo
The Local Dialect of Sovodnje ob Soči
Savogna D'Isonzo) in the Westernmost
of the Karst Dialect

Klara Šumenjak: 1. in 2. sklanjatev
samostalnikov ženskega spola
v koprivskem govoru: uporabnost
korpusne obdelave podatkov pri
oblikoslovni analizi narečnega govora 225
Prima e seconda declinazione dei sostantivi
femminile nella parlata di Kopriva sul
Carso: l'utilità dell'elaborazione dei dati
dai corpora nell'analisi morfologica
della parlata dialettale
First and Second Declension of Feminine
Nouns in the Dialect of Kopriva
na Krasu: Usefulness of the Corpus
Approach for Morphological
Analysis of Dialects

Metka Furlan: Iz Primorske leksike IV 237
Dal lessico del Litorale IV
From Primorska lexis IV

Anja Zorman & Nives Zudič Antonič: Intercultural
Sensitivity of Teachers 247
Sensibilità interculturale tra gli insegnanti
Medkulturna občutljivost učiteljev

Nada Poropat Jeletić: Dijatopijska
rasprostranjenost recepcije
kodnoga preključivanja u Istri 259
Stratificazione diatopica della ricezione
della commutazione di codice in Istria
Diatopic Stratification of the Code-Switching
Reception in Istria

Pavel Jamnik & Bruno Blažina: Po več kot sto letih odkrita prava Ločka jama (nad vasjo Podpeč na Kraškem robu) 273
Dopo oltre cent'anni scoperta la vera Ločka jama (sopra il villaggio Poppecchio sul ciglione carsico)
The Real Ločka Cave Discovered After More Than Hundred Years (Above the Village Podpeč on the Karst Rim)

Marija V. Kocić & Nikola R. Samardžić: Dve strane jednog napada: otmica britanskog trgovačkog broda Adventure 1718. godine 293
Due lati di un attacco: il rapimento della nave mercantile britannica Adventure nell'anno 1718
Dve plati enega napada: ugrabitev britanske trgovske ladje Adventure leta 1718

Cezar Morar, Gyula Nagy, Mircea Dulca, Lajos Boros & Kateryna Sehida: Aspects Regarding the Military Cultural-Historical Heritage in the City Of Oradea (Romania) 303
Aspetti relativi al patrimonio militare culturale-storico nella città di Oradea (Romania)
Vidiki vojaške kulturno-zgodovinske dediščine v mestu Oradea (Romunija)

Danijel Baturina: The Struggles of Shaping Social Innovation Environment in Croatia 323
La lotta della formazione dell'ambiente di innovazione sociale in Croazia
Prizadevanja za oblikovanje družbeno inovacijskega okolja na Hrvaškem

Kazalo k slikam na ovitku 335
Indice delle foto di copertina 335
Index to images on the cover 335

Navodila avtorjem 337
Istruzioni per gli autori 339
Instructions to Authors 341

received: 2018-05-23

DOI 10.19233/ASHS.2019.19

PO VEČ KOT STO LETIH ODKRITA PRAVA LOČKA JAMA (NAD VASJO PODPEČ NA KRAŠKEM ROBU)

Pavel JAMNIK

Kočna 5, 4273 Blejska Dobrava, Slovenija
e-mail: pavel.jamnik@telemach.net

Bruno BLAŽINA

Jenkova 16, 6230 Postojna, Slovenija
e-mail: bruno.blazina@gmail.com

IZVLEČEK

Leta 1911 je tržaški entomolog Josef Müller v eni od jam južno od gradišča Marije Snežne na Kraškem robu našel zasigano človeško spodnjo čeljustnico. Šele leta 2012 je F. Bernardini s sodelavci, z radiokarbonsko metodo določil neolitsko starost čeljustnice (od 6655 do 6400 let pred sedanjostjo), v enem od zob v fragmentu čeljustnice pa odkril voščeno zobno zalivko. Istočasno je na terenu prvi lociral v kateri od jam, nad platojem Na Plesah nad vasjo Črni Kal, bi bila čeljustnica lahko najdena. Avtorja sva na podlagi primerjave vseh dosegljivih podatkov, ter ugotovitev na terenu, prišla do enake ugotovitve kot Bernardini in v manjši jami našla tudi ostanek brečastega sedimenta s fosilnimi kostnimi ostanki iz katerega je Müller verjetno odlomil čeljustnico.

Ključne besede: Josef Müller, človeška čeljustnica, gradišče Marije Snežne, Kraški rob, Ločka jama

DOPO OLTRE CENT'ANNI SCOPERTA LA VERA LOČKA JAMA (SOPRA IL VILAGGIO POPECCHIO SUL CIGLIONE CARSICO)

SINTESI

Nel 1911 l'entomologo triestino Josef Müller trovò in una delle grotte a sud del castelliere di Maria della Neve – Marija Snežna, sul Ciglione carsico, la parte inferiore di una mandibola umana concrezionata nella calcite. Nel 2012 F. Bernardini con i suoi collaboratori datò il reperto al periodo neolitico (da 6655 a 6400 anni fa) con il metodo di datazione al radiocarbonio e scoprì in uno dei denti della mandibola un'otturazione dentale fatta con la cera. Egli riuscì a individuare la grotta di provenienza del reperto sull'altopiano Na plesah sopra il villaggio di Črni Kal. Gli Autori, analizzando e confrontando tutti i dati disponibili e i risultati verificati sul campo e concordano con la localizzazione fatta da Bernardini. Nella grotta di piccole dimensioni hanno rinvenuto anche un residuo di breccia sedimentaria con resti fossili di ossa, da dove probabilmente J. Müller asportò il frammento di mandibola.

Parole chiave: Josef Müller, mandibola umana, castelliere di Sta. Maria della Neve (Marija Snežna), Ciglione carsico, grotta Ločka jama

UVOD

Leta 1911 je Josef Müller, takrat že priznan tržaški entomolog, v eni od jam nad vasjo Loka oziroma Predloka pod Kraškim robom naletel na v sigi delno zalito spodnjo človeško čeljustnico. Ker s seboj ni imel primerne orodja, je del, ki je gledal iz sige, odlomil in ga odnesel s seboj v Trst (slika 1). Najdba je bila v naslednjih letih in desetletjih nekajkrat navedena in analizirana v italijanski strokovni literaturi. Po letu 1945, ko je ozemlje, ki je bilo med vojnama del kraljevine Italije, pripadlo Jugoslaviji, se je pojavilo zanimanje za najdbo tudi pri slovenskih arheologih. Jama ni imela imena, njena lokacija pa je bila znana le približno. Znanih je vsaj pet načrtnih poskusov najti jamo, vendar ni bilo nikoli ustrezno utemeljeno, katera od jam na območju med Loko, Podpečjo in gradiščem Marije Snežne naj bi bila prava. Leta 2012 je skupina mednarodnih raziskovalcev z analizami ugotovila, da je del ohranjene čeljustnice zanimiv ne le kot antropološko-arheološki ostanek, temveč tudi kot medicinska posebnost z odkrito eno najstarejših zobnih zalivk. Avtor raziskave, Italijan F. Bernardini je leta 2012 na terenu tudi sam poskušal locirati izgubljeno jamo in jo prepoznal v stranskem rovu Jame velikih podkovnjakov. Vprašanje, kje je prava jama, in ali je Bernardinijevo odkritje pravo je zato postalo še toliko bolj zanimivo. Avtorja sva, brez kakršnih koli posegov v jamah, poskušala osvetliti okoliščine najdbe in najti pravo jamo. Metodološko sva k preveritvi podatkov pristopila s postopkom kriminalističnega spoznavnega procesa. Čeprav je tak postopek seveda najprej namenjen preiskavi kaznivih dejanj, pa sam način in vrednotenje podatkov omogočata analitično ocenjevanje tudi drugih preteklih dogodkov, saj

vodi od začetne, dostikrat nejasne in nepopolne informacije [...] preko iskanja, zbiranja, ocenjevanja in preverjanja dejstev in dokazov, do dokončne situacije, na kateri temelji odločitev [...] Namen preiskovalne dejavnosti je torej zbrati dovolj podatkov o konkretnem preteklem dogodku, da se lahko postavi utemeljena hipoteza o tem, ali je bilo [...] dejanje storjeno, kdo ga je storil in kateri dokazi to potrjujejo [...] (Maver, 1984, 312).

Da sva lahko sledila tej poti, sva morala najprej analizirati navedbe v vseh dosedanjih objavah in poskusiti rekonstruirati potek dogajanja tako v zvezi z odkritjem kot tudi z osebniimi vzgibi avtorjev za zapise, ki se v objavah pojavijo. Trudila sva se pridobiti arhivske dokumente, ki se nanašajo na najdbo in njeno objavo. Zbrane informacije sva razdelila v posamezne sklope, ki se nanašajo na lokacijo jame, vrsto in koli-



Slika 1: Fragment človeške čeljustnice, razstavljen v naravoslovnem muzeju v Trstu (Foto: J. Kutin).

čino najdb ter na koncu na jamo in okoliščine v njej. Dejstva, ki jih je bilo mogoče izluščiti iz informacij, sva preverila na geografskem območju, med možnimi jamami sva poskusila najti pravo, v njej pa na podlagi ohranjenih sledi identificirati mesto najdbe zasigane človeške čeljustnice. Lahko trdimo, da sva s takim postopkom preverjanja poteka preteklega dogajanja ugotovila, da ne gre za jamo, ki bi bila od odkritja do danes uničena ali zasuta, ali za jamo, ki še vedno ne bi bila odkrita. V eni od jam na obravnavanem območju, ki jo je kot pravo izpostavil že tudi F. Bernardini, sva ugotovila prisotnost kostne breče, in to na mestu, ki povsem ustreza znanim dejstvom o mestu najdbe, zato ocenjujemo, da je jama, v kateri je leta 1911 Josef Müller našel zasigano človeško čeljustnico, potrjena z dovolj preverljivimi dejstvi, da jo lahko po 108 letih od odkritja razglasimo za znova odkrito.

KRONOLOGIJA ODKRITJA IN OBJAVE FRAGMENTA ČLOVEŠKE ČELJUSTNICE

Prvi je poročal o najdbi takratni ravnatelj tržaškega naravoslovnega muzeja Carlo de Marchesetti.¹ V letnem poročilu za 1911 (Marchesetti, 1911, 26) navaja, da: »[...] se mi je letos posrečilo najti paleolitskega človeka samega v eni od številnih jam, ki se odpirajo v okolici Podpeči«. Točne lokacije jame Marchesetti ne navede, o najdbah pa pove le, da je »našel pomešano s kostmi jamskega medveda, jamskega leva in drugih pleistocenskih živali več človeških ostankov«. Avtor ne zapiše točneje,

¹ Carlo de Marchesetti, r. 17. januarja 1850 v Trstu, u. 1. aprila 1926 v Trstu; direktor tržaškega prirodoslovnega muzeja v času od 1876 do 1921, diplomiral iz medicine, ukvarjal se je z botaniko in arheologijo.

kateri človeški ostanki naj bi to bili. Najdbo je, znova brez podatkov o lokaciji, še enkrat le omenil enajst let pozneje (Marchesetti, 1922, 411).

Josef Müller podatek o najdbi človeške čeljustnice v eni od jam v slovenskem delu Istre, torej istem območju, na katerem jih navaja Marchesetti, prvič objavi leta 1914 v pregledu dejavnosti jamarskega društva Hades iz Trsta za leto 1913. Človeške kosti so bile, kakor je razumeti zapis, najdene v isti jami kot kosti jamskega medveda. Glede časa najdbe in lokacije poda le zelo splošen podatek o jami ob skalnem podoru pod platojem Marije Snežne in da jo je našel pred leti:

16. marca je bil dobro obiskan izlet (16 udeležencev) v Loke (severna Istra). V neki, v svojem času poseljeni jami ob skalnem podoru pod platojem Marije Snežne, kjer je dopisnik pred nekaj leti poleg ostankov jamskega medveda našel človeške kosti iz paleolitskega obdobja, so začeli izkopavati. Najdene kosti so zdaj v mestnem naravoslovnem muzeju (Müller, 1914, 32).

Kdo je sploh bil odkritelj, Giuseppe (Josef) Müller? Rojen je bil 24. aprila 1880 v Zadru. Leta 1898 je v Gradcu vpisal študij naravoslovja, kjer je leta 1902, pri svojih 22-ih letih, že doktoriral. Zaradi ljubezni do krajev ob morju se je vrnil v Trst in postal učitelj naravoslovja na avstrijski gimnaziji. Že kmalu po vrnitvi v Trst je v takratni tržaški *Società Adriatica di scienze naturali* ustanovil entomološko sekcijo. Čeprav je bilo proučevanje favne kraških jam za tržaške entomologe novost, je Müller v nekaj letih zbral dovolj pomembnega zoološkega materiala, kar mu je omogočilo sodelovanje na osmem mednarodnem zoološkem kongresu leta 1910 v Gradcu. Imel je zelo odmeven referat o zoogeografiji kraških regij Balkanskega polotoka. Leta 1913 je izdal monografijo o jamski favni vzhodnih Alp in Balkanskega polotoka, za katero je prejel Gangelbauerjevo nagrado za najboljšo delo s tega področja v zadnjih desetih letih, kar priča o njegovi zavzetosti in strokovnosti. Prva svetovna vojna je prekinila njegovo entomološko delo. Müller je bil najprej eno leto v Albaniji, kjer je delal na protimalarijski postaji, od tam pa je odšel na Dunaj na delo v bakteriološki laboratorij, kjer se je ukvarjal s pegastim tifusom, ki je vojski povzročal velike izgube. S proučevanjem tifusa se je ukvarjal še po vrnitvi v Trst po razpadu avstroogrške monarhije. Leta 1921 je v tržaškem prirodoslovnem muzeju dobil mesto konzervatorja, leta 1923 pa je postal direktor muzeja. Leta 1946 je zapustil muzej, še vedno pa je bil toliko aktiven, da je postal direktor središča za proučevanje kmetijstva in gozdarstva (*it. Centro sperimentale agrario e forestale*). Umrli je 21. septembra 1964 v Trstu (Britvec, 2009, 187–505).

Šele 25 let po najdbi in dve leti po tem, ko Müller postane direktor naravoslovnega muzeja v Trstu, je bila čeljustnica prvič obravnavana v strokovnem besedilu. Leta 1936 je o fragmentu človeške čeljustnice v zborniku naravoslovnega muzeja Trst izšla antropološka študija izpod peresa Roberta Leporija. Avtor v uvodu poda nekaj podatkov o času in mestu najdbe:

Dr. Müller, takratni direktor naravoslovnega muzeja v Trstu, je šel leta 1911 raziskat majhno jamo pri Loki pri Podpeči v Istri. Imel je srečo, saj je v eni od sten jame našel človeško čeljust. Čeljust je bila z brado vraščena v apnenčasto steno jame. Ker s sabo ni imel nobenega primerne orodja za izkop čeljusti, je z rokami odlomil kos, ki je gledal iz stene, brada in preostali del čeljusti pa sta ostala v steni. V isti jami je dr. Müller našel tudi nekaj zob jamskega medveda. Dr. Müller je avtorju članka prinesel tako človeško čeljust kot tudi zobe jamskega medveda ter mu hkrati opisal, kako jih je našel. Prosil ga je, če lahko naredi začetno »orientacijsko« analizo ter tudi izmeri kose najdb, da bi jih potem, na podlagi analiz, lahko primerjali s podobnimi najdbami drugje. Vse meritve so zapisane v tabeli na koncu članka, vendar avtor opozarja, da analitične številke niso povsem natančne, saj je bil delček čeljusti, ki ga je dr. Müller uspel iztrgati iz stene, premajhen, da bi bil lahko relevantna referenca preostalim delom čeljusti, ki so ostale v steni. Avtor poudarja, da sta kratko poročilo o najdbi in analiza najdb, ki sledi v članku, zgolj hipotetično razmišljanje in diskusija o vprašanjih, ki jih je dotična najdba sprožila, in torej nikakor ne postavlja dokončnih trditev, hipotez. Bolj kot ne je ta najdba pravzaprav sprožila celo vrsto dvomov, ki kličejo po nadaljnjih, bolj poglobljenih študijah ter širši raziskavi kraja najdbe (Lepori, 1936, 27).

Tri leta po Leporijevi obdelavi čeljustnice jo leta 1939 navede tudi R. Battaglia² (1939, 427–440), ki zapiše, da mu je J. Müller v proučevanje zaupal spodnjo čeljustnico, ki je bila odkrita skupaj z ostanki jamskega medveda. Deset let pozneje, leta 1949, in trinajst let po Leporijevi obdelavi Battaglia fragment čeljustnice natančneje opiše in primerja z drugimi najdbami iz istega najdišča, iz katerega, kot zapiše, izvirata tudi prva človeška stopalna kost (*os cuneiforme*) in prvi levi zgornji molar jamskega medveda, katerega fosilnost je enaka fosilnosti fragmenta čeljustnice. O mestu najdbe oziroma podrobnostih jamskega najdišča ne zapiše nič novega, poda le zelo raztegnjeno geografsko lokacijo, iz katere je sklepati, da tudi sam ni dobil natančnejše informacije, kje se jama v resnici nahaja. Pravi namreč, da najdbe izvirajo iz »manjše jame pri Loki v okolici

² Raphael Battaglia: italijanski antropolog in paleontolog (r. Trst, 1896, u. Padova, 1958); od leta 1940 prof. antropologije in direktor muzeja ter antropološkega inštituta Univerze v Padovi.

Podpeči, na južnem robu kraške visoke planote, ki se razprostira na vznožju Slavnika» (Battaglia, 1949, 17). Podatke iz članka iz leta 1949 povzame oziroma objavi še enkrat leta 1959 (Battaglia, 1958–1959, 189–191), besedilo pa v zvezi z lokacijo jame ne prinaša ničesar novega.

Takoj po drugi svetovni vojni se je zanimanje za jamo, v kateri je bila najdena zasigana človeška čeljustnica, pojavilo tudi v Sloveniji. Srečko Brodar v pregledu najdb kostnih ostankov ledenodobnega človeka v Sloveniji o jami pri Loki sistematično povzame podatke iz dotedanjih objav, podvomi o Marchesettijevi najdbi in predstavi podatke o lokaciji »jame pri Loki« oziroma »jame nad Loko«, kakor uporabi opisno poimenovanje za izgubljeno jamo, iz treh različnih virov, ki so prišli neposredno od najditelja Müllerja, ter objavi tudi skico lokacije in tlorisa jame, ki ju je Müller narisal v Leporijev separat:

[...] navajamo v naslednjem njeno karakteristiko, kakor jo je dal najditelj direktor J. Müller deloma ustno tovarišu E. Pretnerju, višjemu strokovnemu sodelavcu Inštituta za raziskovanje krasa SAZU v Postojni, deloma pismeno v poklonjenem separatu R. Leporija tovarišu dr. R. Savniku, v. d. upravnika istega inštituta, in piscu tega članka v zgoraj omenjenem pismu. Jamo, kjer je bila pri Loki odkrita človeška spodnja čeljustnica, je treba iskati pod kapelo Matere božje, in sicer na južni strani pod prvo navpično skalno stopnjo. Ta stoji na vzvišju kraške visoke planote v višini 465 m n. m., precej daleč za robom prve skalne stopnje, kar je v profilu [sl. 1 B], ki ga je narisal direktor J. Müller, označeno z daljšo puščico. Na vznožju prve skalne stopnje se horizontalno vrsti več jam, ki so brez imena. Oddaljene so le malo metrov druga od druge. V eni od teh, v majhni, ravni luknji, dolgi okrog 10–15 m, je na mestu, ki je označeno s puščico [sl. 1 A], tičala čeljustnica v zasigani jamski steni, nekaj decimetrov od tal. Pred jamo, katere vhod je okrog 1 m širok, je v terenu manjša kotanja. Tla v nizki jami vise od početka rahlo navzdol, hoja v jami je večinoma le sklonjeno mogoča. Drugih podatkov o jami nimamo, a še ti so bili izrečeni ali zapisani po spominu šele po dolgih letih (Brodar, 1960–1961, 10).

Brodar je najmanj dvakrat, leta 1949 in leta 1955, torej že pred objavo svojega članka, poskusil jamo znova najti. O iskanju zapiše:

Ko smo leta 1949 kopali v Betalovem spodmolu pri Postojni, smo na nedeljski ekskurziji preiskali

podnožje prve stopnje tako imenovanega črnokalskega kliša pod Črnotičami nad vasjo Loko. Čeprav smo dejansko ugotovili več jam, nobena ni ustrezala znanim podatkom. Še najbolj ustrezna se je zdela »Jama Štajelska« (št. 2218 po italijanskem katastru), za katero pa mi sporoča direktor J. Müller, da je nikoli ni obiskal. Ponovna ekskurzija za časa črnokalskega izkopavanja je ostala prav tako brez uspeha (Brodar, 1960–1961, 10).

Srečko Brodar je torej prvi opravil resno in sistematično iskanje jame. Ali je on spodbudil Egona Pretnerja in Romana Savnika, ki sta bila v osebnih stikih z Müllerjem, da se po njegovih dveh neuspešnih poskusih iskanja jame pri njem pozanimata o natančni lokaciji, ali sta se zanj Pretner in Savnik tudi sama zanimala, ni znano. Pomembno se zdi, da je imel Brodar do leta 1960 na voljo kar tri Müllerjeve osebne, ustno (Pretnerju) ali pisno (Savniku in Brodarju) podane informacije. Zelo pomembna je skica, ki jo je Müller narisal Savniku v poklonjen separat Leporijevega članka in na podlagi katere Brodar prvič natančneje locira območje, kjer naj bi se jama nahajala. Žal separat z Müllerjevo skico ni ohranjen oziroma ni znano, kje se nahaja. Od vseh treh virov, iz katerih črpa Brodar, se je v njegovi zapuščini na Inštitutu za arheologijo ZRC SAZU ohranilo Brodarjevo pismo Müllerju z dne 27. oktobra 1960 (Brodar, 1960) in Müllerjev odgovor z dne 11. novembra 1960³ (Müller, 1960). Brodar je Müllerja prosil za dve pojasnili:

[...] V vaši objavi IV/1930 v »Le Grotte d'Italia« navajate: Jama Loke v zgornjem delu doline Rižana, imenovana Štajelska jama. Rad bi vedel, če je morda ta Štajelska jama identična z jamo, kjer ste kopali leta 1911 in nekaj cm nad dnom odkrili človeško spodnjo čeljust, v bližini pa še zobe jamskega medveda. To čeljust sta pozneje v svojih delih obdelala Laporin in Battaglia [...] V zborniku Antropološkega združenja Wien/Dunaj za leto 1911 najdemo poročilo Carla Marchesettija, v katerem Marchesetti navaja: »Predlansko izkopavanje v Jami Pokala pri Nabrežini je potrdilo obstoj paleolitskega človeka. Letos mi je uspelo, da sem tudi sam našel paleolitskega človeka. V eni od številnih jam pri Podpeči (Popecchio) v Istri sem našel več človeških ostankov, pomešanih s kostmi jamskega medveda, jamskega leva in drugih diluvialnih živali«. Podobne najdbe izhajajo tudi iz leta 1911, zato se sprašujem, če ni morda jama pri Podpeči identična z jamo, v kateri ste vi odkrili človeško spodnjo čeljust. Ali je mogoče, da je Marchesetti po vašem odkritju še istega leta kopal v isti jami? (Brodar, 1960).

3 Za možnost vpogleda v pisno korespondenco med Müllerjem in Brodarjem se najlepše zahvaljujeva predstojniku inštituta za arheologijo ZRC SAZU, dr. Antonu Veluščku.

Müller je Brodarju odgovoril že čez nekaj dni in mu na postavljena vprašanja podal to pojasnilo:

[...] Moj članek, objavljen leta 1930 v »Le Gotte d'Italia«, je takratni urednik brez moje vednosti samovoljno spremenil. Tako se je pojavila napačna navedba »jama Štajelska«. Te jame nisem nikoli obiskal. Globoka naj bi bila 15 m in dolga 26 m, medtem ko je jama, ki sem jo obiskal jaz, le majhna luknja brez imena in se v vodoravni smeri ob drugih luknjah brez imen odpira na južno stran. Vse te male brezimenske luknje so med seboj oddaljene le nekaj metrov in so, zavarovane z navpično skalno stopnjo, nudile zatočišče paleolitskemu človeku. Vsekakor smo našli človekovo spodnjo čeljust samo v eni od teh lukenj [...] Najdeni fragment spodnje čeljusti sem podaril Marchesettiju, da bo jo shranil in čuval v muzeju. Ni mi znano, da bi v tisti luknji za menoj kopal tudi Marchesetti. O tem me ni nikoli obvestil. Težko verjamem, da bi ostareli direktor, ki se je v zadnjih letih svojega življenja ukvarjal samo z nedokončano »Floro Venezia Giulia«, sploh našel pravo luknjo, kjer je bila odkrita spodnja čeljust. Tudi jaz sam bi se pozneje tam težko orientiral, saj imajo vse tamkajšnje male luknje podoben vhod. Žal mi je, da vam ne morem reči ničesar absolutno točnega. Gotovo je le, da je v poročilu iz leta 1930 navedena Štajelska jama napačen podatek, ki bi moral biti korigiran [...] (Müller, 1960).

V naslednjih letih je najdbo fragmenta človeške čeljustnice v svojih besedilih navajal še F. Leben. V svoji doktorski disertaciji za jamo uvede ime Ločka jama, za katero piše, da: »[...] se odpira južno od kapele Matere božje nad Lokami pri Podpeči. Jama danes ni točno locirana in jo je treba iskati v navpičnih stenah črnokalskega klifa« (Leben, 1971, 99). Pri opisu poda podatke o Müllerjevi objavi iz leta 1913, Leporijeve iz 1936 in Battaglievi iz 1939 ter zapiše, da »se najdba nanaša tudi na poročila C. Marchesettija, kjer si tudi on lasti pravico odkritelja« (Leben, 1971, 100). Takoj za Ločko jamo v svoji disertaciji obravnava jame v Valah,⁴ za katere zapiše:

Nad črnokalskim klifom, na planoti med vzpetino s cerkvijo Matere božje in Prapročami, je suha dolina Vale imenovana. Na njenem severovzhodnem skalnem robu se odpira več manjših votlin. Pri arheološkem rekonosciranju terena okrog Podpeči leta 1964 smo v eni izmed teh votlin v površinski humusni plasti nabrali drobce in fragmente prazgodovinske nasebin-ske keramike kaštelirskega tipa. Na tej planoti

je namreč več železnodobnih gradišč, a tudi Marchesetti na kratko omenja, da so tod okoli manjše jame s sledovi prazgodovinske naselitve (Leben, 1971, 101).

Tu je pomembno dodati podatek, da je Marchesetti torej jame, ki se nizajo druga ob drugi ob in v skalnem robu, poznal že pred letom 1903, ko je objavil delo o železnodobnih gradiščih. Jame je namreč navedel celo s podatkom »da je bila ena od votlin poseljena v prazgodovini in antiki« (Marchesetti, 1903, 65), kar pomeni, da je bilo ob pregledu v eni od njih najdeno toliko keramike, da jo je bilo mogoče časovno umestiti v dve različni arheološki obdobji. Leben lokacijo najdbe človeške čeljustnice v pregledu jamske arheologije matičnega krasa znova navede leta 1974 in zapiše, da se »v stenah črnokalskega klifa odpira še vedno problematična Ločka jama ali jama pri Loki« (Leben, 1974, 244).

Leta 2012, 101 leto po najdbi čeljustnice, je mednarodna skupina raziskovalcev objavila odmeven članek o analizi čeljustnice in zoba, v katerem je voščena zobna zalivka. Z radiokarbonskimi metodami so v dveh ločenih laboratorijih ugotovili neolitsko starost čeljustnice (od 6655 do 6400 let pred sedanostjo) (Bernardini et al., 2012) oziroma okoli 6500 pred sedanostjo (Bernardini & Velušček, 2015)), s čemer je najdba prvič jasno časovno umeščena. Avtorja objave leta 2015 tudi prvič objavita podatek o lociranju izgubljenih jame saj zapišeta: »S pomočjo niza geografskih navedb v nekaterih publikacijah in raziskav na terenu so se – zdi se – približali rešitvi. Jamo »kandidatko« so našli v manjši votlini na pečini zahodno od jame Ladrice. Krajši obisk v njej je že na površju razkril prisotnost odlomkov prazgodovinskih keramičnih posod in koncentracije kosti na mestu, kjer je mogoče na podlagi skopega opisa v literaturi domnevati, da so bili najdeni ostanki mlajšekamenodobnega človeka« (Bernardini & Velušček, 2015, 9). Z jamo »kandidatko« sta avtorja imela v mislih edino še neregistrirano jamo ki je od sondiranja leta 1990 povezana z Jamo velikih podkovnjakov (A. Velušček, ustna informacija, 23. 3. 2018).

OVREDNOTENJE PODATKOV

Je iz razpoložljivih podatkov sploh mogoče določiti lokacijo jame? Marchesetti leta 1911 navede le »ena od številnih jam, ki se odpira v okolici Podpeči« (Marchesetti, 1911, 26). Müller leta 1914 piše: »V neki, v svojem času poseljeni jami ob skalnem podoru pod platojem Marije Snežne« (Müller, 1914, 32). Lepori leta 1936 in Battaglia leta 1939 navedeta le, da je kost iz »majhne« oziroma »manjše« jame pri Loki pri Podpeči. Müller v pismu Brodarju leta 1960, torej 49 let po odkritju čeljustnice, napiše: »[...] jama, ki sem jo obiskal jaz, (je) le majhna luknja brez imena in se v vodoravni

⁴ Gre za napako v poimenovanju, ki jo leta 1992 z navedbo pravega imena »Na Plesah« popravijo Dirjec, Turk in Šercelj (1992, 290).

smeri ob drugih luknjah brez imen odpira na južno stran. Vse te male brezimne luknje so med seboj oddaljene le nekaj metrov in so zavarovane z navpično skalno stopnjo [...]» (Müller, 1960). Brodar je iz separata, ki ga je Müller podaril Savniku in v katerega je domnevno narisal tudi skico lokacije in tloris jame, ter iz ustnega sporočila Pretnerja uspel izluščiti še te podatke:

Jamo [...] je treba iskati pod kapelo Matere božje, in sicer na južni strani pod prvo navpično skalno stopnjo [...] Na vznožju prve skalne stopnje se horizontalno vrsti več jam, ki so brez imena. Oddaljene so le malo metrov druga od druge. V eni od teh, v majhni, ravni luknji, dolgi okrog 10–15 m [...] Pred jamo, katere vhod je okrog 1 m širok, je v terenu manjša kotanja. Tla v nizki jami vise od početka rahlo navzdol, hoja v jami je večinoma le sklonjeno mogoča (Brodar, 1960–1961, 10).

Žal virov ne moremo preveriti. Kot bo ugotovljeno pozneje, pa ne vemo, kakšno nemško besedo je Müller uporabil za to, kar Brodar prevede v »kotanje«. Za Brodarjem je jamo obravnaval Leben, ki je zapisal, da »jo je treba iskati v navpičnih stenah črnokalskega klifa« (Leben, 1971, 99). Ker je v disertaciji jame obravnaval po geografskem zaporedju, je takoj za jamo s čeljustnico obravnaval tudi jame v Valah: »Nad črnokalskim klifom, na planoti med vzpetino s cerkvijo Matere božje in Prapročami [...] Na njenem severovzhodnem skalnem robu se odpira več manjših votlin. [...] V eni izmed teh votlin v (smo v) površinski humusni plasti nabrali drobce in fragmente prazgodovinske nasebinske keramike kaštelirskega tipa« (Leben, 1971, 101). V kasnejši objavi pa zapiše tudi, da te jame z arheološkimi najdbami iz prazgodovine in antike navaja že Marchesetti leta 1903 (Leben, 1975, 129).

Navedbe o lokaciji jami lahko strnemo v štiri sklope uporabnih podatkov:

1. jama je v prvi skalni stopnji pod gradiščem Marije Snežne;
2. odpira se ob več drugih vodoravnih jamah s podobnim vhodom;
3. pred jamo je manjša kotanja;
4. jama ima približno 1 meter širok vhod, dolga je največ 15 metrov, za vhodom se rov nekoliko spusti, ima nizek strop.

Prva skalna stopnja kraškega roba pod kapelo Marije Snežne je skalni rob nad dolino Na Plesah (glej opombo 4). V resnici ne gre za dolino, temveč za plato med dvema skalnima stopnjama Kraškega roba. To je skalna stena, ki jo kot lokacijo jam s sledovi prazgodovinske in antične naselitve leta 1903 v pregledu železnodobnih gradišč navaja že Marchesetti (1903, 65). Gre za iste

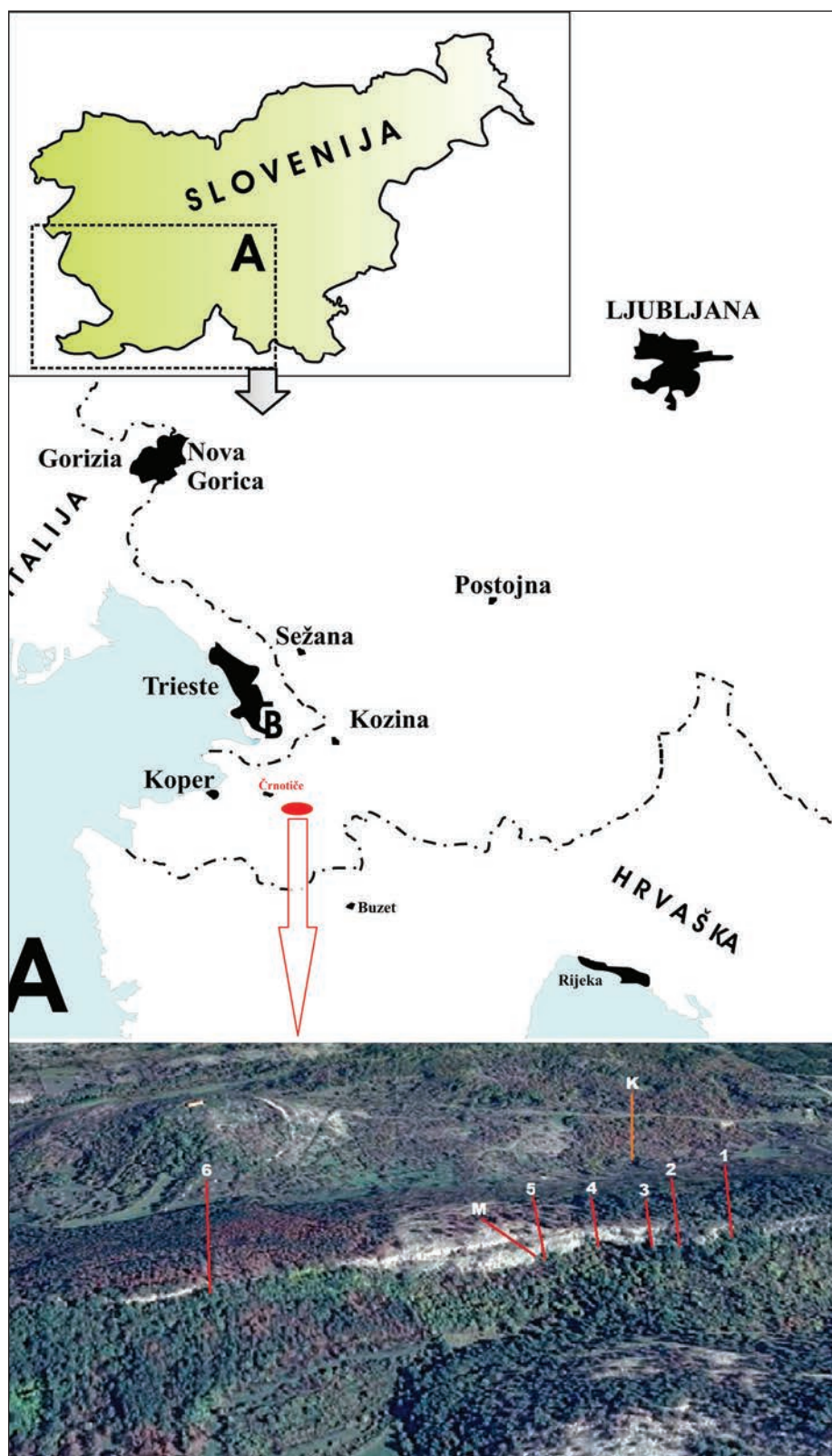
Tabela 1: Jame v skalni stopnji nad teraso Na Plesah.

ŠT. V KATASTRU JZS	IME JAME	DRUGO IME	ŠT. V ITAL. ZGODOVINSKEM KATASTRU - VG
3749	SMRDEČA JAMA	Č8	3111
3754	LADRICA	GOLOBJA JAMA, Č10	3112
5408	Č11		
3753	GLOBOKA JAMA	Č9	3223
3752	JAMA VELIKIH PODKOVNJAKOV	BOBALOVA JAMA, Č7	3114
3756	JAMA POD KROGOM	Č6	
2401	JEGLIŠKA JAMA	ŠTAJELSKA JAMA	2218

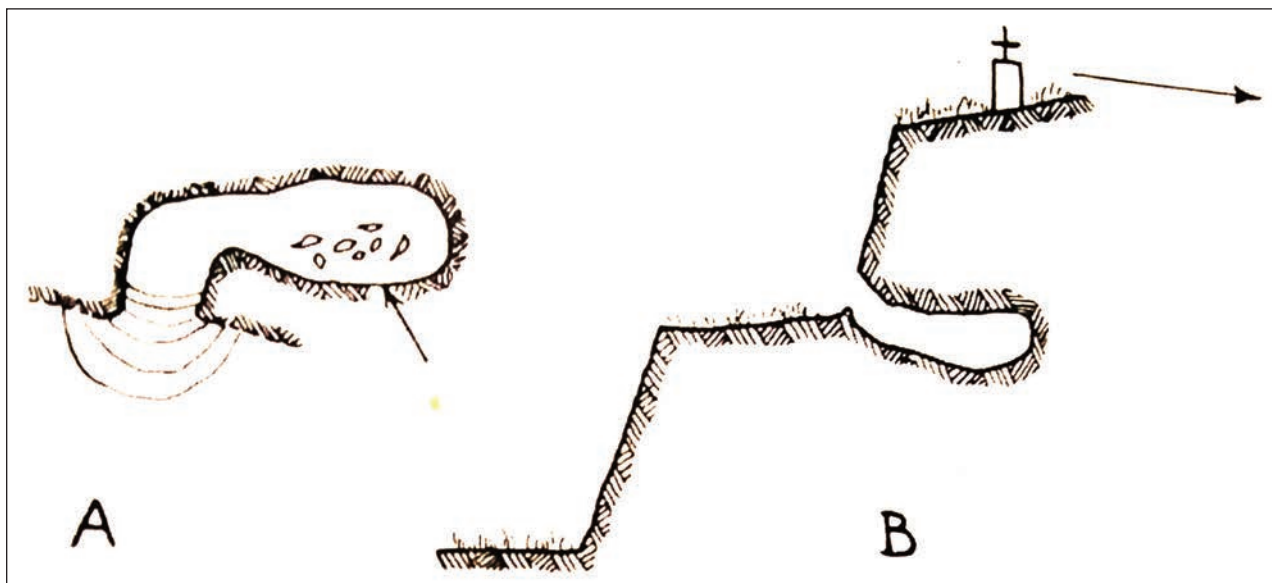
jame, v katerih (v eni od njih) je Leben našel kaštelirsko keramiko. Šele v letih 1975 in 1984 je bilo na tem območju v katastru Jamarske zveze Slovenije registriranih sedem jam z vodoravnim vhodnim. Ena od do leta 1990 samostojnih jam v tem nizu še vedno ni registrirana,⁵ zato gre v resnici za osem jam. Vhodi v šest od teh jam, ob vznožju in v skalni steni, so dobesedno drug ob drugem, kar je izredna redkost. Razdalja med prvim in šestim vhodom je le 85 metrov (slika 2). Tako tesno skupaj ni šest vhodov v jame z vodoravnim vhodnim delom niti nikjer na Kraškem robu niti nikjer drugje v Sloveniji. Pet od teh jam so do druge svetovne v svojem katastru registrirali že italijanski jamarji in imajo zato tudi t. i. številko *Catastro storico VG*. V eni od njih, Ladrici, so Italijani že konec 19. stoletja izkopali kosti jamskega medveda, prazgodovinsko keramiko in človeške ostanke iz bronaste dobe (Bernardini *et. al.* 2014), leta 1941 pa znova le pleistocensko favno (Pavšič, Turk 1989: 133). In prav to so tudi jame, kjer je jama s človeško čeljustnico iskal Brodar. V katastru Jamarske zveze Slovenije registrirane jame z vodoravnim vhodnim delom si sledijo od vzhoda proti zahodu po takem zaporedju, kot ga prikazuje Tabela 1.

Leta 1988 in leta 1991 so v Jami velikih podkovnjakov, ki je pravzaprav velik spodmol, sondirali arheologi Inštituta za arheologijo ZRC SAZU. Poleg prazgodovinske keramike kaštelirskega tipa so našli še ostanke različne pleistocenske favne (Pavšič & Turk, 1989, 133; Turk & Saksida, 1990, 164; Dirjec, Turk & Šercelj, 1992, 280–281). Po njihovem sondiranju je v strokovni javnosti zaokrožila novica, da je jama, kjer je bila najdena človeška čeljustnica, verjetno »najdišče, istovetno z Jamo velikih podkovnjakov, v njej pa so

⁵ Ob sondiranju arheološkega inštituta so arheologi z odkopom sedimentov pod velikim previsom Jame velikih podkovnjakov odprli tudi nekaj deset centimetrov široko povezavo s prej samostojno jamo, v katero se vhod odpira sredi sklanske stene, nekaj metrov zahodneje od vhoda v previs Jame velikih podkovnjakov (slika 8).



Slika 2: Lokacije vhodov v jame v skalni stopnji nad terasasto izravnavo Na Plesah; 1: Smrdeča jama, 2: Ladrica, 3: Č11, 4: Globoka jama, 5: Jama velikih podkovnjakov, M: ne-registrirana jama, 6: Jama pod Krogom, K: Pri kaliču (Vir: Google Earth, risba: M. Križnar).



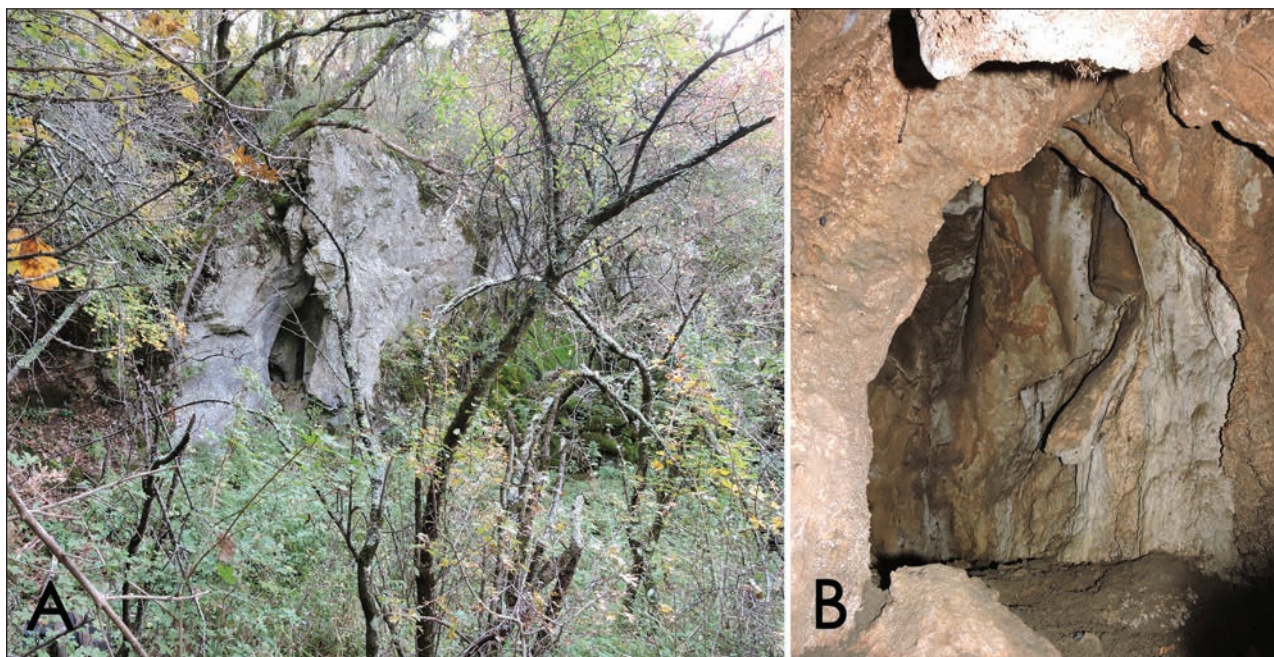
Slika 3: Müllerjeva skica lokacije in tlorisa jame, v kateri je bila najdena človeška čeljustnica (Brodar, 1960–1961, 7, slika 1).

pred leti sondirali sodelavci Inštituta za Arheologijo ZRC SAZU» (Josipovič, 1990, 488–489). Žal pa nikoli nihče ni objavil konkretnih podatkov, na podlagi katerih bi to domnevo podprl z utemeljitvami. Domnevo o pravi jami v tem nizu osmih jam je pomembno motila odsotnost »manjše kotanje« pod vhodom. Skica, ki jo je objavil Brodar in naj bi jo narisal Müller v separat Leporijevega članka, je tu odigrala najbolj zavajajočo vlogo. Na skici je pred vhodom narisana večja ravnina, ki se spusti v »kotanjo« (slika 3). Verjetno je odsotnost kotanje zavedla že Brodarja, ko je dvakrat iskal jamo, saj pravi: »Čeprav smo dejansko ugotovili več jam, nobena ni ustrezala znanim podatkom. Še najbolj ustrezna se je zdela »Jama Štajelska« (št. 2218 po italijanskem katastru), za katero pa mi sporoča direktor J. Müller, da je nikoli ni obiskal« (Brodar, 1960–1961, 10).⁶

Avtorja sva prva dva ogleda jam v steni, leta 2014, usmerila v iskanje vhoda v jamo, pred katerim je »kotanja«. Izhajala sva namreč z vidika, da je treba najprej najti vhod, ki ustreza znanim dejstvom, šele nato je smiselno začeti iskati sledi v jami. Ker pred nizom šestih jam ni niti pred eno geografske oblike, ki bi jo lahko poimenovali kotanja, sva v treh ponovnih pregledih vznožja pod skalno steno pozimi leta 2015 in 2016 preverila, ali prava jama le ni morda kje v neposredni bližini, pa v kataster ni vpisana ali sploh še ni odkrita oziroma, če upoštevamo Müllerjev obisk, znova odkrita. Preglede sva opravila od Jegliške (Štajelske) jame, čeprav je ta že precej zahodno od gradišča Marije Snežne, pa vse do izklinjanja skalne stene nekoliko južneje

pod vasjo Praproče, do jame Kaverna pri Vilenici (kat. št. JZS 5250), v skupni dolžini približno treh kilometrov. Povsem neuspešno. Razen nekaj manjših skalnih razpok nisva našla novih, še neznanih jam, nikjer pod steno pa ni niti kakršne koli izrazite kotanje. Kje je torej jama s kotanjo pred vhodom? Je mogoče, da je Müller, s prvo skalno stopnjo imel v mislih katero od večjih vrtač z razgaljeno skalno steno pod gradiščem Marije Snežne? Da bi preverila tudi to, sva leta 2017 opravila še pregled platoja med gradiščem in skalno stopnjo nad teraso Na Plesah. Južno od gradišča sva iskala mesto, ki mora izpolnjevati tri merila, in sicer da je tam, v izrazitejši skalni steni pred, katero je kotanja približno meter širok vhod v jamo. Ogled sva opravila, čeprav sva po predhodnem pregledu Lidar posnetkov domnevala, da takega mesta na platoju južno od gradišča sploh ne more biti. Presenetilo naju je, da sva na enem mestu vseeno naletela tako rekoč na vse, kar sva iskala. Če bi sama ustvarila mesto in vhod v jamo, tega ne bi mogla narediti tako popolnoma ustrezno temu, kar sva iskala. Večja vrtača z ledinskim imenom Pri kaliču ima dovolj izrazito skalno steno, obrnjeno proti jugu, vhod v jamo širine približno enega metra, in kar je najpomembneje, kotanja pred jamo, ki je narejena z izdelavo kamnitega zidu okoli dna vrtače (slika 4/a). Manjkalo je le več jam druga ob drugi, vendar je ta podatek Müller v pismu Brodarju prvič zapisal šele 49 let po odkritju, in ocenila sva, da bi v toliko letih jamo s čeljustnico lahko v spominu nezavedno povezal z jamami, ki jih je morda obiskal v istem dnevu, 440 metrov zračne razdalje na-

⁶ Müller v pismu Brodarju izrecno zanika, da bi bila jama Štajelska ta, v kateri naj bi našel čeljust. Jama Štajelska je staro, pozabljeno ime za današnjo Jegliško jamo (kat. št. JZS 2401), ki se odpira 1,6 km zahodneje od jam, ki se odpirajo ena ob drugi, in je ena v nizu osmih leta 1975 in leta 1984 registriranih jam.



Slika 4: A: Pogled na skalno steno in vhod v jamo nad kotanjo Pri kaliču; B: Jamski prostor v jami Pri kaliču (Foto: P. Jamnik).

prej proti jugu, v skalnem robu. V svoji prvi objavljeni navedbi najdbe namreč Müller le navede: »[...] v neki, v svojem času poseljeni jami ob skalnem podoru pod platojem Marije Snežne [...]« (Müller, 1914, 32) Takoj ko sva našla to mesto, sva bila povsem prepričana, da sva končno odkrila tudi pravo jamo. Ob prvem obisku se je pojavila manjša težava, ki pa je le še podžigala prepričanje, da sva na pravem mestu. Vhod v jamo je bil namreč založen s kupom kamenja, tako da vstop vanjo ni bil mogoč. Ko sva odstranila nekaj večjih skal, se je pokazalo, da smer nadaljevanja jame povsem ustreza tudi skici, ki jo je Müller narisal v Leporijev separat. Založitev vhoda v jamo s kamenjem sva si takrat razložila z domnevo, da so po izkopavanju leta 1914, morda italijanski jamarji, jamo založili ter s tem preprečili nadaljnja izkopavanja in obiske jame s pomembno arheološko najdbo. Žal pa je naslednji obisk trdno prepričanje o pravi jami kaj kmalu razblinil. Po odstranitvi kamenja, ki je zapiralo nadaljevanje rova, se je izkazalo, da se ta ne spušča, da za ožino tri metre za vhodom sicer obstaja manjši jamski prostor, ki pa nikakor ne ustreza dimenzijam iskane jame (slika 4/b). Nikjer na jamskih stenah v razširitvi ni bilo nikakršne sledi, da bi kdo iz stene odbil fosilno kost. Po začetnem navdušenju je ostalo le še prepričanje, da je prava jama lahko le v skalnem robu, saj na območju med gradiščem in skalno stopnjo jam in skalnih sten ni več.

Izbrati je bilo treba drugo smer preverjanja in ob tem nehati iskati kotanje pred vhodom, temveč v vseh osmih jamah z vodoravnim vhodom v skalni stopnji preveriti, ali katera vsaj okvirno ustreza Müllerjevi skici in, seveda, ali je v jami kakršna koli sled, od kod je bila odlomljena čeljustnica. Pred ponovnim pregledom jam v skalni steni pa sva poskusila odgovoriti še na nekaj nejasnosti, ki se kažejo v virih. Ali morda obstaja celo možnost, da Müller čeljustnice sploh ni našel na tem mestu, temveč neznano kje drugje in jo je le zaradi neznanih osebnih interesov pripisal »[...] neki, v svojem času poseljeni jami ob skalnem podoru pod platojem Marije Snežne [...]« (Müller, 1914, 32). Tak sum je sprožila predvsem nejasnost v zvezi z Marchesettijevo objavo leta 1911, ki najdbo pripiše sebi. Če bi se pokazala verjetnost, da najdba izvira od nekod drugod, potem bi bilo iskanje prave jame v skalni stopnji nad teraso Na Plesah seveda brez pravega pomena.

Prvi je najdbo »več človeških ostankov« istega leta, kot je čeljustnico našel Müller, objavil Marchesetti, ki naj bi jih odkril v »eni od številnih jam, ki se odpirajo v okolici Podpeči« (1911, 26). Odkritje je pripisal sebi, človeške ostanke pa naj bi našel skupaj s fosilnimi kostmi »jamskega medveda, jamskega leva in drugih pleistocenskih živali«. Že Brodar (1960–1961, 10) in za njim tudi Leben (1974, 244) sta podvomila v resničnost Marchesettijevega odkritja in sta domnevala,

da si je Marchesetti preprosto prilastil najdbo, ki mu jo je, direktorju muzeja v Trstu, prinesel Müller.⁷ Taka ugotovitev izhaja tudi iz Müllerjevega pisma Brodarju leta 1960. Zakaj se Müller na to ni odzval? Morda je objavo spregledal? Morda je Marchesettiju poklonil fosilno čeljustnico zaradi želje po zaposlitvi v muzeju in je zato sprejel tudi tako prilastitev? Tega ne moremo vedeti. Müller se je uspel zaposliti v muzeju šele deset let po najdbi čeljustnice, leta 1921, ko je Marchesettiju prenehal mandat direktorja. Zakaj se s fosilno čeljustnico do leta 1936 ni ukvarjal nihče, niti Marchesetti, ki je vsekakor vedel za pomembnost najdbe, še posebej ker je bila že takoj ob predaji Marchesettiju pripisana paleolitiku, takrat pa je bil najden fosilni ostanek paleolitskega človeka še kako pomembna najdba? Marchesetti je jame, »ki se odpirajo v okolici Podpeči«, poznal, saj jih je obiskal že precej let pred Müllerjem ter v njih našel prazgodovinsko in antično keramiko (Marchesetti, 1903, 65). Odgovorov na ta vprašanja ni. Zdi pa se, da Müllerju odkritje kljub temu ni dalo miru. Verjetno se je zavedal njene pomembnosti, zato si je najdbo kot odkritelj nekoliko skromno, pa vendarle pripisal tudi sam v objavi leta 1914: »[...] kjer je dopisnik pred nekaj leti poleg ostankov jamskega medveda našel človeške kosti iz paleolitskega obdobja« (Müller, 1914, 32). Iz objav ni mogoče najti znakov, ki bi kazali na nasprotujoče si podatke, ki jih je o lokaciji in najdbi sporočil Müller. V letih, ko je prevzel vodenje tržaškega muzeja, si je začel prizadevati tudi za obdelavo najdene čeljustnice, v nasprotju z Marchesettijem, ki z najdbo, razen da si jo je pripisal, ni naredil ničesar. Meniva, da je podatkom o odkritelju Müllerju in lokaciji najdbe, ki jo navaja, mogoče verjeti.

Je pa v objavah in pismu Müllerja vendarle precej nejasnosti glede tega, kaj je bilo v jami sploh najdenega in kdaj. Če tokrat iz presoje izpustimo Marchesettijeve navedbe in se opremo le na podatke, ki prihajajo neposredno ali posredno od Müllerja, stanje ni nič bolj jasno. Müller leta 1914 zapiše, da »je dopisnik pred nekaj leti poleg ostankov jamskega medveda našel človeške kosti [...]« (Müller, 1914, 32). Torej množinska oblika zapisa, tako za ostanke jamskega medveda kot tudi človeške kosti. Petindvajset let po najdbi izide Leporijeva študija čeljustnice. O količini obdelovanega gradiva Lepori pravi: »Dr. Muller [...] je v eni od sten jame našel človeško čeljust. [...] V isti jami je dr. Muller našel tudi nekaj zob jamskega medveda. Dr. Müller je avtorju članka prinesel tako človeško čeljust kot tudi zobe jamskega medveda [...]« (Lepori, 1936, 27). Za Leporijem je dobil najdbe v obdelavo Battaglia. Leta 1939 zapiše, da mu je Müller v proučevanje zaupal spodnjo čeljustnico, ki je

bila odkrita skupaj z ostanki jamskega medveda (Battaglia, 1939, 427), v naslednji objavi leta 1949, ko fragment čeljustnice opredeljuje, pa zapiše, da izvira iz istega najdišča tudi prva človeška stopalna kost (*os cuneiforme*), od medvedovih ostankov pa navaja le prvi levi zgornji molar jamskega medveda (Battaglia, 1949, 17). Leta 1969 Müller Brodarju v pismu napiše: »[...] Najdeni fragment spodnje čeljusti sem podaril Marchesettiju, da bo jo shranil in čuval v muzeju [...]« (Müller, 1960) Iz objav imamo torej o človeških ostankih najprej podatek o človeških kosteh, potem samo o človeški čeljustnici, nadalje pa o človeški čeljustnici in stopalni kosti. O medvedovih kosteh pa najprej o ostankih jamskega medveda, potem o nekaj zobeh in na koncu o enem zobu, prvem, levem zgornjem molarju. Zadnji raziskovalec, ki se je ukvarjal s čeljustnico, je bil dr. Federico Bernardini, ki je skupaj s sodelavci v enem od zob našel zalivko. Dne 3. aprila 2018 nama je ljubeznivo sporočil informacijo, za kar se mu najlepše zahvaljujemo, da sta bila v tržaškem muzeju v času, ko so se lotili raziskave, skupaj shranjena le fragment čeljustnice in en molar jamskega medveda. Kje so stopalna kost in morebitne druge medvedove kosti, ni jasno. V nekem obdobju po Müllerjevi najdbi je bilo torej skupaj shranjenih več medvedovih zob in vsaj še ena človeška kost. Od kod taka razlika v navajanju števila in vrste kosti? Müller je leta 1914 v pregledu dejavnosti jamarskega kluba zapisal pomemben podatek: »[...] kjer je dopisnik pred nekaj leti poleg ostankov jamskega medveda našel človeške kosti iz paleolitskega obdobja, so začeli izkopavati. Najdene kosti so zdaj v Mestnem naravoslovnem muzeju« (Müller, 1914, 32). Njegov zapis pomeni dvoje. Ko Müller zapiše, da so izkopane kosti v muzeju, to pomeni, da so v jami resnično izkopali še nove kosti in da ve, da so bile predane muzeju. Ob tem se zdi pričakovano, da so v primeru, če so jamarji res izkopavali v isti jami, v kateri je del človeške čeljustnice Müller že leta 1911 odlomil iz sige, najprej poiskali mesto najdbe čeljustnice in seveda iz sige vzeli tudi del, ki je tam ostal po odlomu. Ker je Müller v objavi izrecno navedel, da so izkopavali kosti v jami, v kateri je sam našel čeljustnico, se ne zdi logično, da bi objavil tak zapis, če bi mu jamarji po vrnitvi z ekspedicije morda poročali, da jame niso našli. Zakaj ni navedel ostanka čeljustnice, ki je po njegovem odlomu še ostal v sigi, in zakaj se ta preostanek čeljustnice nikoli več ne omeni, ni mogoče vedeti. Ko so jamarji oddali izkopane kosti v muzej, Müller tam še ni bil zaposlen. Kaj se je s predanimi kostmi dogajalo do leta 1936, ko najdbe prvič obdela Lepori, ne vemo, ker pa Lepori navede »nekaj zob jamskega medveda«, bi to morda lahko pomenilo, da so bile

⁷ V znanosti je enako pomembno tudi to, kdo kaj odkrije, in ne le, kaj je odkrito, in zato človeška nečimrnost včasih premaga težnjo po objektivnosti. Arheologija iz tega ni bila in še vedno ni izvzeta. In kot je zapisala arheologinja Verena Perko: »Spopadi za objave so v naši stroki nekaj takega kot srednjeveška pravica do prve noči. Če si zunaj, je za umreti smešno, če si znotraj, pa na smrt resno« (Perko, 2006, 26).



Slika 5: Smrdeča jama (Foto: P. Jamnik).

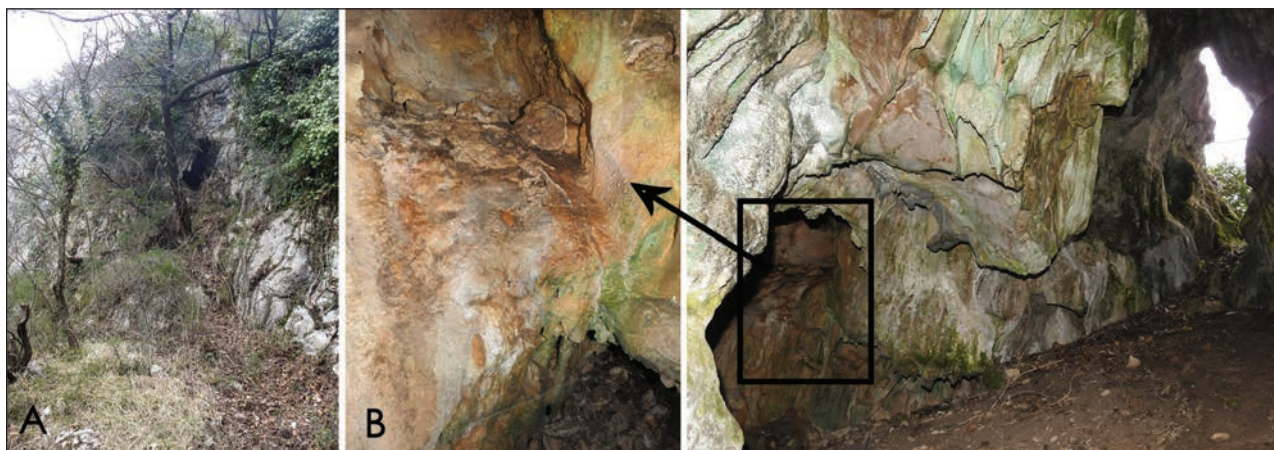
kosti iz prve Müllerjeve in poznejše najdbe jamarjev shranjene skupaj. Morda se prav zaradi združevanja najdb pri Battaglii pojavi še stopalna kost. Ob tem se kar samo ponuja vprašanje, ali ni morda kje v depozu naravoslovnega muzeja v Trstu še vedno shranjen del neobdelanega materiala iz jame, kjer je Müller našel človeško čeljustnico, med njim pa je tudi preostanek, ki je po Müllerjevem prvem obisku ostal v sigi. Avtorja ne verjameva, da bi, če so italijanski jamarji uspeli najti pravo jamo in v njej izkopavali živalske kosti, drugi del odlomljene čeljustnice pustili v jami, saj so tja odšli verjetno prav zaradi Müllerjeve najdbe. Mogoče je tudi, da je Müller odlomil čeljust tako, da brez obsežnejšega razbijanja, iz zasiganega materiala ni mogoče dobiti ničesar več. Teoretično je tudi možno, da jamarji prav manjkajočega dela čeljustnice, če so ga našli, iz nekega nam neznanega razloga niso predali muzeju skupaj z drugimi najdbami, za katere Müller piše, da so v mestnem naravoslovnem muzeju, in je del čeljustnice ostal pri katerem od jamarjev. Če pa jamarji niso našli prave jame in so kosti izkopavali v kateri od drugih osmih jam v nizu pod skalno steno, bi te kosti prav tako morale biti nekje v muzeju. Za zdaj je sicer znano, da so v naravoslovnem muzeju v Trstu ohranjene fosilne živalske kosti, keramika in človeške kosti iz jame Ladrice, ki je ena v nizu teh jam, vendar izvirajo že iz izkopavanja iz konca 19. stoletja (Bernardini et al., 2014), torej iz časa pred

Müllerjevim odkritjem, in fosilni ostanki prav tako iz jame Ladrice, ki jih je leta 1941 izkopal Stradi (Pavšič & Turk, 1989, 133). Odgovor na vprašanje, ali so italijanski jamarji leta 1914 našli in odstranili preostanek čeljustnice, se torej še vedno skriva v depozih muzeja v Trstu in/ali v sigi prave jame.

KATERA OD JAM V SKALNI STENI POD GRADIŠČEM JE PRAVA?

V objavah je o pravi jami mogoče izvedeti, da ima približno 1 meter širok vhod, dolga je največ 15 metrov, za vhodom se rov nekoliko spusti in ima nizek strop. O mestu najdbe čeljustnice znotraj jame je na voljo le Brodarjeva navedba »na mestu, ki je označeno s puščico, je tičala čeljustnica v zasigani jamski steni, nekaj decimetrov od tal« (Brodar, 1960–1961, 10 – slika 1A), ki jo je povzel iz Pretnerjevega ali Savnikovega vira ter iz skice, ki jo je narisal Müller. V iskani jami je torej treba iskati sledi Müllerjevega lomljenja čeljustnice iz sige ob desni jamski steni, gledano iz smeri vhoda, vse od višine današnjega dna jame do nekaj decimetrov nad tlemi. Ob tem pa je treba nujno preveriti, ali morda obstaja možnost, da se je raven jamskih tal od leta 1911 kakor koli spremenila.

Iz niza osmih jam z vodoravnimi vhodi v skalni steni oziroma skalni stopnji pod gradiščem Marije Snežne je mogoče izločiti tri jame, ki precej ustrezajo



Slika 6: A: Globoka jama; B: Razbita siga na polici desne jamske stene v Globoki jami (Foto: P. Jamnik).



Slika 7: Jama velikih podkovnjakov (Foto: P. Jamnik).

temu opisu. To so Smrdeča jama/Č8 (kat. št. 3749) (slika 5), Globoka jama/Č9 (kat. št. 3753) (slika 6/a) in v katastru neregistriran jamski rov⁸ sredi skalne stene, ki je bil do sondiranja v Jami velikih podkovnjakov/

Bobalova jama/Č7 (kat. št. 3752) (slika 7) samostojna jama, z odkopom sedimentov pa je nastal mogoč prehod skozi nastalo ozko odprtino iz neregistrirane jame v Jama velikih podkovnjakov (slika 8).

⁸ Leta 1984 so jamarji v načrtu Jame velikih podkovnjakov v tloris jame vrisali to neregistrirano jama, kot stranski rov Jame velikih podkovnjakov in zapisali, da »je pri tleh zasuti vhod v naslednji prostor« (Bratož, Sencin & Žerjal, 1984, Dopolnilni zapisnik). Ker ima jama samostojen vhod in je povezava z Jama velikih podkovnjakov nastala umetno, zaradi sondiranja, meniva, da bi bilo potrebno za neregistrirano jama, kot jo imenujeva v tem tekstu, določiti v Katastru Jamarske zveze Slovenije, samostojno številko.



Slika 8: Ob sondiranju vzpostavljena povezava z neregistrirano jamo ob Jami velikih podkovnjakov. črta označuje višino v brečo cementiranega sedimenta (Foto: P. Jamnik).

Smrdeča jama/Č8 v vhodnem delu vsaj delno ustreza temu, kar iščemo. V času, ko je bila odkrita čeljustnica, je bil poznan šele vhodni jamski rov. Nadaljevanje jame pod stropom osrednjega dela rova je bilo odkrito šele ob registraciji jame leta 1975, zato je Müller, če bi bila to prava jama, lahko vedel le za vhodni, približno 22 metrov dolg rov. V jamo se vstopi skozi približno meter širok in do 2,5 metra visok vhod. Nekaj metrov za vodom se rov najprej nekoliko spusti, potem pa izravna. Sredi spusta je v rovu na desni strani manjša razširitev na približno tri metre, za razširitvijo je že po dveh metrih ponovna zožitev na največ dva metra in v tej širini poteka jamski rov vse do konca vhodnega dela jame. Na jamskih tleh v razširitvi je opaziti neki star vkop v sedimente, ki je zdaj globok največ približno 20 cm. V vkopu je nekaj manjših fragmentov prazgodovinske keramike. V primerjavi z Müllerjevo skico se rov zdi preozek, poteka pa povsem v ravni liniji. Prav tako ni nikjer ob jamskih tleh oziroma kjer koli na celotni desni strani rova opaziti poškodovane sige ali starih brečastih

zapolnitev, v katerih bi bila morda lahko zasigana čeljustnica. Pred jamo je gozdno pobočje, ki se spušča vsaj nekaj deset metrov v dolino. Kljub navidezni podobnosti rova z iskano jamo v Smrdeči jami ni mogoče najti dovolj ujemajočih se znakov, do bi jo potrdili kot iskano jamo.

Naslednja za Smrdečo jamo v nizu šestih jam, ki se odpirajo druga ob drugi, je najprej jama Ladrice, ki ima več metrov širok in visok vhod sredi skalne stene. Vanjo se lahko povzpne, če splezamo po nekaj metrih skalne stene. Kot smo že zapisali, so bili v tej jami že odkriti paleontološki in arheološki ostanki. Ob vznožju skalne stene, nekaj metrov zahodnje od vhoda v Ladrice, je najprej manjši previs, pod katerim je še viden vkop arheološke sonde, za katero domnevava, da je bila izkopana istočasno s sondo v Jami velikih podkovnjakov leta 1989 ali 1991, vendar podatki o njej niso objavljeni. Tik ob robu previsa se dva metra nad vznožjem skalne stene odpira približno dva metra širok in približno štiri metre visok vhod v jamo Č11 (slika 9), ki je osem metrov dolg, nekoliko položno spuščajoč se rov. Na jamskih tleh je



Slika 9: Jama Č11 (Foto: P. Jamnik).

opaziti drobce keramike, na koncu rova je bil na jamskih tleh najden tudi kremenov artefakt in 7 cm velika, neobdelana iver jelenovega roga. Do zdaj jama ni bila evidentirana kot arheološko najdišče. Drobci keramike so premajhni za časovno umestitev, zato na podlagi kamenega artefakta lahko najdišče umestimo le v širši čas prazgodovine. Nikjer na jamskih stenah ni sledi, ki bi jih lahko povezali z namenskim razbijanjem sige.

Približno 20 metrov naprej od vhoda v Č11 je Globoka jama/Č9. Izoblikovana je na skalnem prelomu, zato je dostop vanjo mogoč, če se po skalah v prelomu povzpne do vhoda, ki je nekako v drugi polovici višine skalne stene. Tudi tu se vhodni rov, skupne dolžine približno desetih metrov in širine od enega do dveh metrov, najprej strmo spusti, potem pa izravna in skozi ožino nadaljuje v nekaj metrov globoko brezno. Podobno kot v Smrdeči jami je tudi v tej na desni strani v predelu poševnega spusta, tik pred izravnavo dna vhodnega dela rova, manjša stranska niša. Pol metra nad tlemi je manjša zasigana polica, na kateri je vidno staro razbitje sige. Gre za nekakšen ostanek starega sedimenta, ki je bil po odložitvi prekrit s tanjšo plastjo sige. Na polici oziroma manjši kotanji, v kateri se je ta zasigani sediment ohranil, je še vedno nekaj kosov tega razbitega zasiganega sedimenta (slika 6/b). Enako kot pri novoodkriti jami Pri kaliču sva tudi tu začela razmišljati, da je to morda prava jama. Morda bi bila razbita siga lahko ostanek obiska italijanskih jamarjev leta 1914 in bi torej dokazovala, da so vendarle našli pravo Müllerjevo jamo in iz nje izkopali še preostanek čeljustnice. Domnevala sva, da bi, če je bila čeljustnica zasigana v ohranjenem starem sedimentu, morda le ostal v ohranjenem razbitem delu in v kosih, ki ležijo okoli, vsaj minimalen fragment kakšne fosilne kosti. Kljub zelo natančnemu

pregledu nisva našla ničesar. Oblika rova se ne ujema s skico, ki jo je Müller narisal v Leporijev separat. V vsem vhodnem delu je strop previsok, predvsem pa je obiskovalcu takoj vidno, da se jama ne konča, temveč se nadaljuje v brezno, kar bi brez dvoma opazil tudi Müller, zato ne bi zapisal, da je jama dolga le od 10 do 15 metrov. V jami po jamskih tleh ni najti fragmentov keramike, je pa v nadaljevanju jame, na dnu brezna v ilovici nekaj fosilnih fragmentov kosti, kar pomeni, da so tudi v tej jami v sedimentih fosilni kostni pleistocenski ostanki. Tudi Globoka jama kljub najdbi razbite sige ne pride v poštev kot iskana jama.

Naslednja v nizu jam je velik previs oziroma spodmol z imenom Jama velikih podkovnjakov. Kot smo že večkrat navedli, so v njej izkopavali arheologi Inštituta za arheologijo ZRC SAZU. Nekaj metrov zahodneje od spodmola se sredi skalne stene odpira dva metra širok in meter visok vhod v jamo (slika 10/a), ki ni bila še nikoli vpisana v kataster JZS. Za vhodom je nekaj manj kot metrska skalna stopnja, od katere se proti nadaljevanju jamsko dno položno nekoliko spusti. Rov zavije, gledano iz smeri vhoda, desno in se nadaljuje še približno deset metrov. Takoj za vhodom in v položnem delu je strop visok nekaj nad dva metra, od sredine do konca rova pa le približno en meter in po jami je mogoče hoditi le sklonjeno (slika 10/b).

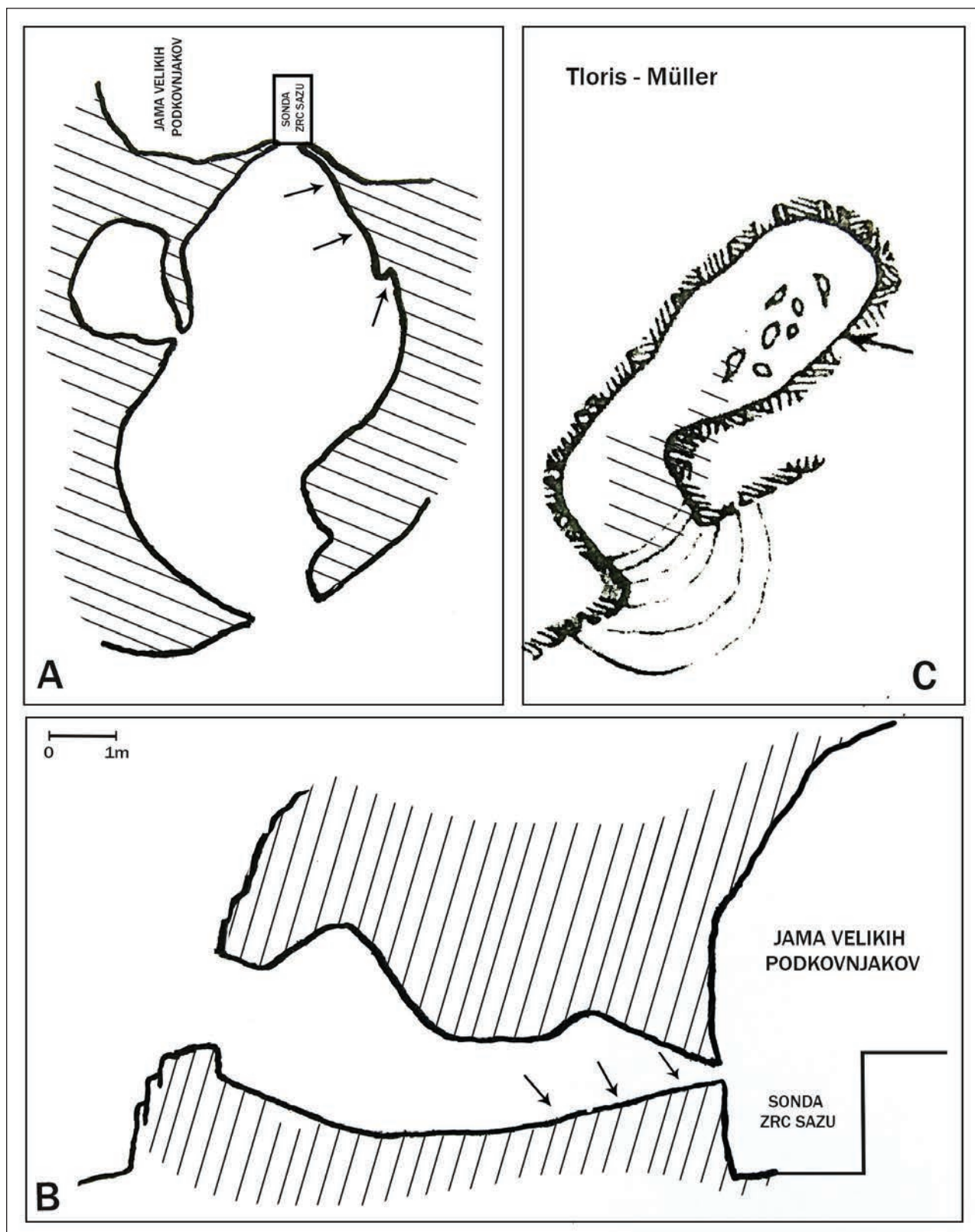
V levi jamski steni je sredi jame luknja velikosti 20 cm x 30 cm, skozi katero se vidi manjša, nekaj metrov velika kamrica, ki nima nadaljevanja. Jama se danes konča z manjšo luknjo, skozi katero se pride v sondo, ki je bila zakopana v Jami velikih podkovnjakov. Pred sondiranjem je bila to, od zapolnitve s sedimenti, verjetno že v času pleistocena, samostojna jama brez povezave s spodmolom. Na dveh mestih nad jamskim dnem, na



Slika 10: A: Vhod v neregistrirano jamo; B: Pogled na jamski rov. Puščica označuje predel, kjer je ohranjena breča; C in D: Fragmenti fosilnih kosti v breči; E: Kremenov odbitek v breči (Foto: P. Jamnik).

levi strani rova, je ohranjenih nekaj zaplat breče, ki je v preostalem delu jamskega rova ni več. Koliko je stara in ali je vsa ohranjena iz istega časovnega obdobja, ni mogoče določiti. Na nasprotni strani končne stene jame, torej nad izkopom sonde v Jami velikih podkovnjakov, se na jamskih stenah do višine 0,5 metra, nad odloženimi sedimenti, prav tako opazi ostanke breče. Ker so pleistocenske plasti, ki so jih izkopali s sondiranjem v Jami velikih podkovnjakov, nagnjene, so arheologi domnevali, da je del sedimentov že zdrsel iz jame (Dirjec, Turk & Šercelj, 1992, 281). Breče nad današnjimi jamskimi tlemi bi bile torej lahko ostanek iz jame zdrselih pleistocenskih sedimentov. Tudi pod temi brečami, na mestu, kjer so s sondo vzpostavili povezavo z jamskim rovom, je nekaj grušč, ki je cementiran v brečo (slika 8). Že na pogled pa je ta breča drugačna, manj sprijeta, od te, ki je na jamski steni nad njo in v neregistrirani jami, zato je verjetno ta breča del sedimenta, ki se je v jami odložil po zdrsu starejših – pleistocenskih sedimentov iz jame. Iz objave sondiranja v Jami velikih podkovnjakov (Pavšič & Turk, 1989; Turk & Saksida, 1990; Dirjec, Turk & Šercelj, 1992) žal ni mogoče razbrati, ali so bili najdeni pleistocenski fosilni ostanki tudi v breči ob jamski steni in kateri plasti te zaplate manj sprijete breče avtorji pripisujejo. V Jami velikih podkovnjakov sva ostanke obeh vrst breče natančno pregledala,

vendar v njej nisva opazila fragmentov fosilnih kosti. Pregledala sva tudi zaplate breče v neregistrirani jami na drugi strani stene, vendar tudi tu v breči, ki jo je mogoče na posameznih delih jame najti do višine 0,5 metra nad današnjimi jamskimi tlemi, ob prvem obisku nisva opazila fragmentov fosilnih kosti. Ob prvem ogledu sva ob desni jamski steni iskala predvsem mesto, kjer bi bila vidna sled kakršnega koli razbijanja sige. Tudi tega nisva našla. Je pa rov ustrezal vsem podatkom, ki so o iskani jami na voljo. Približno en meter širok vhod, začetno spuščanje rova in znižanje stropa, zaradi česar ni mogoča vzravnanja hoja. Müllerjeva skica tlorisa jame, na kateri rov zavije od vhoda desno, se skoraj povsem uje, ma s to neregistrirano jamo (slika 11/a, b, c). Kamrice, ki je iz glavnega rova skozi nekaj deset centimetrov veliko luknjo vidna v levi jamski steni, sicer ni na Müllerjevi skici, vendar bi nanjo po desetletjih, kolikor je preteklo od njegovega obiska do risanja tlorisa, lahko tudi pozabil. Ob izstopu iz jame skozi današnji glavni vhod pa sva začela razmišljati tudi o »kotanji« pred vhodom. Pred vhodom v jamo je res manjša, nekaj več kot meter dolga položna skalna stopnica, iz katere se skalno pobočje strmo prevesi navzdol. Do vznožja skalne stene je potem še približno štiri metre skoraj navpične stene. Povsem sprejemljivo se nama je zdelo, da bi Müller z »manjšo kotanjo« pred vhodom imel v mislih pogled iz



Slika 11; A: Tloris neregistrirane jame ob Jami Velikih podkovnjakov. S puščico je označeno mesto nahajališča breče v jami; B: Müllerjev tloris (Brodar, 1960–1961, 7, slika 1); C: Prerez jamskega rova z označeno sondo v bližnji Jami velikih podkovnjakov. Puščice označujejo mesto nahajališča breče (Risba: P. Jamnik).



Slika 12: Morebitni ostanek odloma čeljustnice iz breče (Foto: P. Jamnik).

jame navzdol proti vznožju sklane stene in dokaj neprijeten spust do vznožja stene. Namesto izraza »kotanja« bi bil zato morda primernejši izraz »spust« ali »skalni skok«, kar se zdi pomensko blizu. Ker ne vemo, kakšno nemško besedo je za »kotanjo« uporabil Müller v Leporijevem separatu ali celo le v ustni informaciji Pretnerju, iz česar je Brodar to »kotanjo« povzel, se nama zdi taka semantična napaka, ki je spodbujala iskanje kotanje pred vhodom v jamo, zelo verjetna.

Še vedno pa, razen opisanih znakov v ujemanju oblike in velikosti rova, ni bilo neposredne potrditve, da bi bila na mestu, ki ga je na svoji skici tlorisa označil Müller, lahko najdena zasigana človeška čeljustnica. Ko sva avtorja raziskave o zobni zalivki Federica Bernardinija vprašala o načinu hrambe najdb v tržaškem muzeju, nama je med drugim omenil, da je tudi sam kot pravo jamo identificiral ta rov in, da je skoraj prepričan, da je nekje v tem rovu v breči opazil tudi fosilne kostne ostanke. Ocenila sva, da je treba njegovo informacijo kljub že opravljenemu pregledu jame preveriti. Skupaj s tolminskima jamarjema, Nejcem Mavrom in Janijem Kutinom, smo 5. aprila 2018 opravili še en pregled neregistrirane jame. Tokrat smo pri pregledu izhajali iz dejstva, da je bil Müller entomolog in je torej v prvi vrsti po jamah iskal jamske živali. Ker se te skrivajo v manjših razpokah, se nam je zdelo smiselno tokrat preveriti vse razpoke in manjše

luknje v skalah, predvsem pa del desne skalne stene v jami, na mestu, kjer se stika z današnjimi jamskimi tlemi. Že po nekaj minutah smo najprej našli ostanke breče prav na stiku med desno jamsko steno in jamskimi tlemi. Nekaj je je ostalo tudi za nekoliko izstopajočim robom zasigane skalne štrline iz desne jamske stene. Ob natančnem pregledovanju breče smo kmalu v njej opazili tudi prve fragmente fosilnih kosti in tudi fragment kremenovega odbitka (slika 10/c, d,e). Breča je po strukturi podobna tisti, ki je vidna v sondi v Jami velikih podkovnjakov, občutek je le, da je nekoliko bolj trdno zlepljena. Se pa ta breča po strukturi razlikuje od zaplat breče, ki so v tej neregistrirani jami na levi strani rova, in na nasprotni strani v Jami velikih podkovnjakov nad sondo, približno pol metra nad tlemi in sva jo opazila že pri prvem obisku. Okoli nekoliko izstopajoče zasigane skalne štrline, ki spominja na kapnik na desni strani jamske stene, je breča s kostmi najvišje nad jamskimi tlemi, do približno od 30 do 40 cm visoko. Z Müllerjevimi podatki se torej ujema tako mesto najdbe breče kot višina, do katere je odložena, in bi bila v njej lahko ob drugih kosteh tudi čeljustnica. Če smo torej na pravem mestu, kje so sledi odloma oziroma kje je preostanek čeljustnice? Pokazala pa se je pomembna razlika. V primeru, da imamo opraviti s pravo jamo, čeljustnica ni bila zasigana v kapniku ali odloženi sigi, temveč sprijeta oziroma zlepljena v

breči. Breča je tik nad jamskimi tlemi, po jamskem dnu je netopirjev gvano, cela desna jamska stena je tudi precej vlažna. V takih pogojih se na breči v več kot sto letih mesto odloma barvno izenači z okolico, odlomi in prelomi breče pa po toliko letih zaradi delovanja vode tudi niso več videti sveži. V drugačnih razmerah, ko bi bila jamska stena in breča na suhem mestu, bi se odlom lahko videl še stoletja, moker gvano pa v nekaj letih barvo odloma lahko izenači z barvo preostale breče. Kljub temu pa so ob zelo pazljivem pregledu pod skalno štrlino še vidne sledi krušenja breče. Kdaj se je to zgodilo in ali gre morda za naraven razpad preostanka breče, ni mogoče vedeti, ni pa izključeno, da je bila čeljustnica prav na tem mestu in so sledi razpada sige v resnici sledi namernega odloma. Ker izrazito vidnega preostanka čeljustnice v breči ni bilo smo predvidevali, da so ga italijanski jamarji leta 1914 vendarle našli. Ob ponovnem obisku rova, oktobra leta 2018 pa sva avtorja med fotografiranjem breče naletela na kostni odlom in manjši del iz breče izstopajočega zoba, kar bi bil prav lahko ostanek čeljustnice, ki se je Müllerju odlomil tik ob breči. (Slika 12) Za potrditev te domneve bi bilo potrebno poseči v brečo, kar pa prepuščava institucionalnim arheologom.

SKLEPNE UGOTOVITVE

Iskanja izgubljene jame sva se lotila na nekoliko poseben način. Z metodo preverjanja dejstev ter z njihovo medsebojno primerjavo sva, z analizo objavljenih in arhivskih podatkov ter preverjanjem okoliščin na geografskem območju, kjer naj bi bila jama, poskušala preveriti, ali je najdišče mogoče znova odkriti. Že dolgo se je domnevalo, da se prava jama odpira v nizu šestih skupaj ležečih jam v prvi skalni stopnji Kraškega roba pod gradiščem Marije Snežne. Po pregledu širše okolice gradišča sva potrdila, da so prav to jame, v katerih je bila najdena čeljustnica. Po nesrečnem naključju ena od teh, prav jama, ki smo jo iskali, ni bila nikoli vpisana v kataster JZS kot samostojna jama. Že leta 1989 (Josipovič, 1990, 489) in ponovno leta 1991, ko so v Jami velikih podkovnjakov, ki je tik ob tej neregistrirani jami, izkopavali arheologi Arheološkega inštituta ZRC SAZU, se je

pojavljala domneva, da je prav to prava jama. Žal podatkov ni nihče natančno analiziral in poskušal domneve dokazati ter najti mikrolokacijo najdbe v jami. V letu 2012 je prav ta rov, kot jama v kateri je bila najdena čeljustnica prepoznal tudi italijanski raziskovalec Federico Bernardeti. Na podlagi izključevanja jam, ki se vsaj delno ujemajo s znanimi podatki, sva ugotovila, da v vseh znanih lastnostih najdišču ustreza samo ta neregistrirana jama. V jami sva našla brečo s fragmenti kosti in kremenovim odbitkom ter nekaj sledi starih odlomov ali razpada breče, za katere domnevava, da bi bili lahko povezani z najdbo čeljustnice. Morda pa sva v breči našla celo še preostanek čeljustnice. Kulturno sočasnost najdb bodo v nadaljevanju lahko potrdile le arheološke raziskave v jami. S tem namenom sva o ugotovitvah in mestu, kjer se v jami nahajajo fosilne kosti in kremenov odbitek, obvestila tudi Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, ki se je do zdaj najbolj zavzel za ponovno odkritje jame. Navedbo »kotanje« pred vhodom v pravo jama, ki je ob vseh dosedanjih iskanjih vnašala zmedo, sva razrešila z razlago, da je bila Müllerjeva nemška beseda, ki jo je uporabil za opis videza dostopa v jama in jo je Brodar prevedel v kotanjo, morda zapisana v drugačnem pomenu, morda kot »spust« ali »skalni skok«. Soavtorja članka o voščeni zalivki Federico Bernardini in Anton Velušček, ki sta navajala kosti in lončenino prav v »*manjši votlini na pečini zahodno od jame Ladrica*« (Bernardini & Velušček, 2015, 9) in še posebej obvestilo F. Bernardinija, da so bile v breči tudi v tej neregistrirani jami opažene fosilne kosti, je dokončno pripomoglo k nedvomni potrditvi prave jame. Čeprav je danes med to neregistrirano jama in Jamo velikih podkovnjakov vzpostavljena manjša povezava, meniva, da bi bilo potrebno jama, v kateri je Müller leta 1911 našel zasigano človeško čeljustnico, v katastru JZS registrirati kot samostojno jama. Že zato, ker je bila toliko let predmet iskanj in ugibanj, kje se nahaja. Ker se v literaturi jama, v kateri je bila čeljustnica, pojavlja z imenom Ločka jama, jama z enakim imenom pa je že registrirana nižje pod Kraškim robom, nad vasjo Loče, predlagava ime Prava Ločka jama ali Müllerjeva Ločka jama.

THE REAL LOČKA CAVE DISCOVERED AFTER MORE THAN HUNDRED YEARS (ABOVE THE VILLAGE PODPEČ ON THE KARST RIM)

Pavel JAMNIK

Kočna 5, 4273 Blejska Dobrava, Slovenia
e-mail: pavel.jamnik@telemach.net

Bruno BLAŽINA

Jenkova 16, 6230 Postojna, Slovenia
e-mail: bruno.blazina@gmail.com

SUMMARY

In 1911, in one of the caves near the village of Loka, Josef Müller, an entomologist from Trieste, stumbled upon a human lower jaw bone that was partly covered by cave formations (speleothem). He broke off the part that protruded from the cave formations and handed it to a museum in Trieste. (Figure 1) It has never been reliably determined in which cave the jaw bone was found. The first person to report on the finding was the President of the Trieste Natural History Museum, C. Marchesetti, but it turned out that he ascribed the discovery of the jaw bone handed over to him by Müller to himself. In 1914, Josef Müller published for the first time the information that a human jaw bone had been found in one of the caves in Slovenian Istria. (Müller, 1914, 32) 25 years after the finding and 2 years after Müller had become the Director of the Trieste Natural History Museum, the jaw bone became the subject of an expert article for the first time. In 1936, an anthropological study by Roberto Lepori about the fragment of a human jaw bone was published in the *Journal of the Trieste Natural History Museum* (Lepori, 1936, 27). Later, R. Battaglia (1939, 427–440; 1949, 17; 1958–1959, 189–191) also discussed the findings from the cave in his article, but neither of the initial authors state the precise location of the finding. After World War II, researchers in Slovenia also became interested in the cave in which the human jaw bone covered by cave formations (speleothem) was found. S. Brodar systematically summarised the data from previous publications and also published a sketch obtained from Müller, who discovered the bone (Figure 3), with whom he had been in correspondence in 1960, 49 years after the discovery of the jaw bone. After Brodar, F. Leben also dealt with the cave; he wrote that: “it should be searched for in the vertical rock walls of Črni Kal” (Leben, 1971, 99). In the year 2012, an Italian researcher F. Bernardini first proposed the possibility that the real cave could be the side passage of the cave Jama velikih podkovnjakov. In the first rock level under the St Mary of the Snows hill fort there are eight caves with a horizontal entrance. The distance between the first and the sixth entrance is only 85 m (Figure 2). The statement claiming that there was a hollow in front of the entrance misled us just like those searching for the cave previously, so we were convinced that the cave that we were searching for was in a larger sinkhole (Figure 4/a, b). It later turned out that Brodar incorrectly understood the German word used by Müller describing a steep descent from the cave entrance to the foot of the rock wall to mean a hollow. In a series of eight caves with horizontal entrances in the rock wall or the rock formation under the St Mary of the Snows hill fort, there are three caves that match the known data. These caves are Smrdeča Cave (Stinky Cave) / Č8, (cadastral no. 3749) (Figure 5), Globoka Cave (Deep Cave) / Č9 (cadastral no. 3753) (Figure 6/a), and a cave tunnel in the middle of the rock wall, which is not registered in the cadastre. In the middle of the rock wall, there is a 2-metre-wide and one-metre-high entrance (Figure 10/a). Behind the entrance, there is a rock formation with a height of just under one metre, from which the cave floor gently descends. From the perspective of the entrance, the tunnel turns right and continues for another 10 metres. The tunnel matches all of the information that is available concerning the cave that was searched for. Müller’s sketch of the cave floorplan, which shows the tunnel turning right beyond the entrance, almost completely matches the unregistered cave (Figure 11/a, b, c). Next to the right cave wall, right at the cave floor, remains of a breccia were found, and in it were fragments of fossilised bones and a fragment of a flintstone flake (Figure 10/a, b, c, 12). Therefore, the location of the found breccia as well as the height that it reaches, which could be sufficient to include a jaw bone in addition to other bones, match Müller’s data.

Keywords: Josef Müller, human jaw bone, St Mary of the Snows hill fort, Karst Rim, Loka Cave

VIRI IN LITERATURA

Battaglia, R. (1939): L'uomo fossile nel Veneto. Atti del Reale Istituto Veneto di scienze, lettere ed arti, XCVIII, 427–440.

Battaglia, R. (1949): I più antichi resti umani rinvenuti nella Venezia Giulia. Atti e Mem. della Soc. Istriana di Arch. e Storia Patria, I, 17.

Battaglia, R. (1958–1959): Preistoria del Veneto e della Venezia Giulia. „Bull. di Paleont. It.“, vol. fuori serie, 67–68, 1–430.

Bernardini, F., Tuniz, C., Coppa, A., Mancini, L., Dreossi, D., Eichert, D., Turco, G., Biasotto, M., Terrasi, F., De Cesare, N., Hua, Q. & V. Levchenko (2012): Beeswax as Dental Filling on a Neolithic Human Tooth. PLoS One, 7, 9: e44904.

Bernardini, F., Zanolli, C., Boschin, F., Tuniz, C., Terrasi, F., Velušček, A., Arbulla, D. & E. Montagnari Kokelj (2014): Protohistoric Burial Remains from Ladrice Cave (South Western Slovenia). Predstavitev posterja v okviru 49. mednarodnega posvetovanja IPPI „Preistoria e Protoistoria del Caput Adriae“, tematski sklop „Modalita insediative: palafitte“, Museo Archeologico del Friuli Occidentale, Pordenone.

Bernardini, F. & A. Velušček (2015): Najstarejša zobna zalivka v zobu mlajšekamenodobnega človeka iz »jame pri Loki« na Kraškem robu. SLO, časi, kraji, ljudje, 6, 9.

Bratož, K., Sencin, S. & B. Žerjal (1984): Jama velikih podkovnjakov. Dopolnilni zapisnik. Kataster Jamarske zveze Slovenije.

Britvec, B. (2009): Giuseppe (Josef) Müller biolog i entomolog –sistematičar. O 130. obljetnici rođenja i 45. obljetnici smrti. Nat. Croat., 18, 1, 187–205.

Brodar, S. (1960): Pismo J. Müllerju z dne 27. 10. 1960. Arhiv Inštituta za arheologijo, ZRC SAZU.

Brodar, S. (1960–1961): Najdbe kostnih ostankov ledenodobnega človeka na slovenskih tleh. Arheološki vestnik, 11–12, 5–14.

Dirjec, J., Turk, I. & A. Šercelj (1992): Praproče – Jama velikih podkovnjakov. Varstvo spomenikov, 34, 280–281.

Josipovič, D. (1990): Kopanje za pračlovekovimi ostanki v Sloveniji. Naši razgledi, 17, 39, 488–489.

Leben, F. (1971): Kulturna pripadnost jamskih najdb na področju jugovzhodnih Alp v prazgodovinskem obdobju. Univerza v Ljubljani, doktorska disertacija.

Leben, F. (1974): Jamska arheologija matičnega krasa. Acta carsologica, 6, 241–256.

Leben, F. (1975): Jame v Valah. Arheološka najdišča Slovenije, Inštitut za arheologijo ZRC SAZU, DZS.

Lepori, R. (1936): Cenni preliminari su un ritrovamento di mandibola umana fossile in una caverna dell'Istria settentrionale. Atti del Museo Civico di Storia Naturale di Trieste, 13, 27–34.

Marchesetti, C. (1903): I castellieri preistorici di Trieste e della regione Giulia. Trieste.

Marchesetti, C. (1911): Bericht aus dem Küstenlande. Sitzungsberichte der Anthropologischen Gesellschaft in Wien, 26.

Marchesetti, C. (1922): Le prische civiltà della Venezia Giulia. Città di Castello Società anonima topografica, 411.

Maver, D. (1984): Preiskovalna situacija in kriminalistični spoznavni proces. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, 4, 135, 312–325.

Müller, J. (1914): Bericht der Höhlenforschungsabteilung »Hades« für das Jahr 1913. Jahresber. Sect. Küstenland des D. u. Oe. A. V. 1913, 26–36.

Müller, J. (1960): Pismo S. Brodarju z dne 11. 11. 1960. Arhiv Inštituta za arheologijo, ZRC SAZU.

Müller, J. (1930): I coleotteri cavernicoli italiani. Elenco geografico delle grotte con indicazioni delle specie e varietà dei coleotteri cavernicoli finora trovati in Italia. Le grotte d'Italia. Rivista dell'Istituto italiano di speleologia e organo ufficiale delle Regie Grotte demaniali di Postumia, 8, 65–85.

Pavšič, J. & I. Turk (1989): Prva najdba Panthera pardus (Linne) in nove najdbe Gulo gulo Linne v Sloveniji. Razprave razreda za naravoslovne vede, XXX, 129–146.

Perko, V. (2006): Največja sramota je, da vsi molčimo. Sobotna priloga Dela, 2. 12. 2006, 26.

Turk, I. & V. Saksida (1990): Praproče. Varstvo spomenikov, 32, 164–165.